

Harapjunk a Napba! – avagy napjaink nyugati életstílusának kíméletlen szatírája

Tanith Lee: Don't bite the Sun

Tanith Lee termékeny író volt, kilencven könyvet, számtalan egyéb művet könyvelhetett el 2015-ös haláláig (67 évesen hunyt el). A fantasy (és a horror) „nagyasszonyaként” hagyta el az árnyékvilágot. Nemzetközi díjait is ebből a zsánerből szerezte. Első komoly kritikai sikerét mégsem ezek a művek, hanem a sci-fiként besorolt *Don't Bite the Sun* jelentette a hetvenes évek közepén. Néhány évre rá folytatást írt hozzá.

Mondanom se kell, hogy a magyar olvasók számára – egy vékonyka könyv, a *Kehely titka* és néhány novella kivételével – ismeretlen a szerző. A *Don't Bite the Sun* nehezen besorolható, az ítések egy része az utópiák közé helyezi, végül is egy tökéletesnek tűnő világot vetít elénk, ám a könyv olvasója hamar rájön: inkább disztópiával van dolga.

A helyszín nehezen behatárolható, lehet egy sivatagos idegen bolygó, de a távoli jövő lepusztult Földje is. (A leírásában több analógiát is találtam A. C. Clarke klasszikus, *A város és a csillagok* című könyvével, ami nem meglepő, hisz Lee elismeri: nagy sci-fi rajongó édesanyjának polcán a kedvencek közt ott volt a nevezett kötet is.) Az emberiség három, csúcstechnológián alapuló kupolavárosban él, ezek a kaptárszerű települések tökéletes védelmet nyújtanak a homokviharok, földrengések ellen. A városokat számítógépek és robotok irányítják, utóbbiak nem a hagyományos fajták, QR-nek, kvázi-robotnak nevezik őket, inkább az androidokra hajaznak.

Meghökkenően indítja Lee a regényét: „Hergal barátom ismét megölte magát. Ez volt a negyvenedik alkalom, amikor lezuhant gépével a Zeckfahr-emlékműre, és új testet kellett a számára készíteni. Amikor meglátogattam a Limbo-ban, régóta kerestem, mielőtt a robot megtalálta volna nekem. Ezúttal sötét bőre volt, úgy egy láb magasságú, nagyon hosszú hajjal és bajusszal, mindene csillogó aranysszál, és azok a buta szárnyak, amik a vállából és a bokájából nőttek ki...”

A könyv elején egy szleng-szótárral ajándékoz meg minket a szerző. Szükség is van rá, mert már az első párbeszédbe belekeverte ennek a kitalált zsargonnak

a szavait a narrátor. Már a Hergallal történt szóváltásakor is előre kellett lapoznom, ez némileg megrémisztett, könyvjelzővel bejelöltem a szótárocská helyét. Burgess Gépnarancsában szerves része a műnek az „újbeszél”, de Lee könyvében kevésbé hatásos, az általa kreált szavak használata erőltetettnek tűnik, sőt, néhol nevetséges, nem jobbak az olyan durva kiszólások sem, mint a „véres, kibaszott pokol”, ezek semmit nem adnak hozzá a történethez, ellenben azt az érzést erősítik, hogy az elbeszélő ostobább, mint amilyen valójában.

Ám előbb foglaljuk össze, miről is szól a *Don't Bite the Sun*. Egy anonim főszereplő tolmácsolja, aki kvázi-serdülőkorban lévő, legtöbbször lánytestben létező városlakó. Ezeket az ifjakat Jang-nak hívják, lelkviláguk alapján a mai tinédzserekre hasonlítanak, nagyjából ötven évet töltenek el így: szenvedélyes, örült és hedonista cselekedetekkel. Számukra nem csak engedélyezett, de kötelezően ajánlott a szex összes formája, az ecstasy drogok, extrém tevékenységek. Ebben az idillinek tűnő közegben a Jangoknak idővel – minden élvhajhász szabadosság ellenére – az unalom válik a legnagyobb ellenségévé. A szélsőséges érzékiségbe belefér még az öngyilkosság is...

S itt álljunk meg egy pillanatra! Miként lehet ez? – kérdi ezen a ponton joggal értetlenkedve az olvasó. Ebben a távoli jövőben az emberiség élettere három kupa városra korlátozódik. Ahol a kvázi-robotok mindent megtesznek a kényelmükért, az emberek gyakorlatilag halhatatlanok és dekadensek. A Lee által kitalált jövőben az életciklusuk a következő: az „életszakra” gyerekként kezdődik, legalább egy érintett szülővel. A gyerek hipnoiskolába jár, ahol elsősorban matematikai képzettséget kap. Ezután Janggá serdül, s ebben az életkorban hosszabb ideig marad. Ez a korlátlan élvezetek ideje. Amikor „idősebbé” válik, más életmódot folytat – ezt a szerző már korántsem tartja olyan érdekesnek, nincs túlzottan részletezve. Néhány évszázadnyi idő után eleget „unatkoznak”, hogy megsemmisítsék emlékeiket és visszatérjenek a „gyerekkorba”, ezúttal már robot pótszülőkkel. A robotok amúgy is mindent elintéznek, az embereknek nem sok lehetőségük van értelmes cselekedetre. Valódi munka nincs a számukra, még a művészet is teljes egészében komputerezált közvetítés alatt áll, amikor a főszereplő megpróbál szobrot készíteni kibernetikai kontroll nélkül, az alkotása apró darabokra esik szét.

Az emberiségnek nem kell többet tenni, mint enni, inni, vásárolni, álomszobákban fantáziálni, divatot követni és minél többször szexelni. Az élet a felszínen csillogó és lenyűgöző. Szinte mindenki palotákban él, a divat folyamatosan változik (női szerzőnél ez láthatóan fontos), s ha a korábbira ráunt, megtervezheti az új testét, s azonnal az újban ébred fel. Utóbbi valamennyire szabályozva van: harminc naponként cserélhet testet egy polgár. De az öngyilkossággal még ezt is ki lehet játszani, abban a jövőben ezt nevezik „kreatív megöletésnek”. Az újabb és újabb testek tervezése talán az egyetlen megmaradt művészeti forma, de az is a robotok felügyelete alatt. A biológiai nemet is épp oly könnyedén megvál-

toztathatják, ahogy a testsúlyt, magasságot, a haj- és bőrszínt. Az egyik karaktert „nyolcvan százaléban férfinak” írja le, s valóban, csupán egyszer jelenik meg nőként a regényben. A narrátor viszont „leginkább nő”, de neki is megadatik egy férfielelet-időszak. A könyvnek ezen a pontján a gender-kutatók bizonyára fuldokolnak a boldogságtól. Ám a „genderség” csak látszat. A gyakori nemváltásokban nincs igazi biszexualitás, ugyanis a nő, aki férfi testet kap, azután csakis férfi nemi szerepet követ, nőkkel tart szexuális kapcsolatot, és fordítva. A szerző nem ír le direkt homoszexuális kontaktust. A narrátor beleveti magát a Jang-életbe, a legperverzebb cselekedettől se riad vissza, mégis az évek múltával unni kezdi magát. Valami komolyabb munkát keres, de kiderül, hogy abból kevés akad, mert a robotok mindent elvégeznek a városlakók helyett. Mivel „leginkább nő”, még a tényleges gyermekszülést is bevállalná, ám nem talál magának megfelelő párt. (Meglepő, de a narrátor szülei igen hosszú ideig együtt maradtak, kapcsolatukat a könyv közepén kurtán-furcsán félbeszakítva szünteti meg az író, ami olvasói szemmel nem tűnik elegáns megoldásnak...)

Tanith Lee névtelen elbeszélőjén keresztül igyekszik feltárni ennek az utópiának az egzisztenciális ürességét: mindent tálcán kínál, kivéve a létezés értelmét. Olyan társadalom ez, ami elszigetelte magát a külső ingerektől, az áthatolhatatlan kupolákon kívül ismeretlen sivatag terül el. A társadalom eszmeisége szerint egy lélegeztetőgépre kötött csecsemő szintjén leledzik. A Jangok világa sem kivétel, náluk a hedonizmus, a lázadás erőltetett propagálásával iktatják ki a személyes felelősségvállalás és kezdeményezés szabadságát. Az ilyen módon „betört” személyiségnek az „idősebb” kor örökkévalósága marad, elvárások és célok nélküli létezés.

A könyv narrátorát a felszínes, unalomba fulladt élete ösztönzi a boldogság öntudatlan keresésére, hogy jelentőséget találjon a létezésének. (Karaktere „életszagú”, gyakran arcátlan viselkedése, hiúsága bosszantóvá válik, az olvasónak nem könnyű együttérezni azzal a hisztis, elkényeztetett lánnyal, aki pedig egyre drámaibb kísérleteket tesz, hogy éket verjen a társadalom önelégültségének, dekadenciájának falán.) Ezért csatlakozik ahhoz az expedícióhoz, amelynek tagjai valódi élményt és munkát keresve a zord sivatagba indulnak, hogy lerántsák a fátylat az „utópiát” megelőző emberi kultúráról. Ám egy hatalmas felhőszakadás – a sivatagban (!) – csap le rájuk. A narrátor itt meglepően költői nyelvre vált át, a szlengje a kupola-kaptár védernyője mögött marad: „A sivatag kivirult. Úgy tűnt a sziklák tűzben égnek, de ez hirtelen láng volt, a virágok szikrái. A kaktuszok egy éjszaka alatt megnőttek. A sziklák mélyén sekély medence alakult ki, gyorsan növekvő páfrányfélék zsúfolódtak össze a partján, szétálló csillagszerű szirmokkal, az eső után percek alatt kivirultak. A lezúduló víz szabadította fel őket. A homokban integetett a fű. A távolba néztem, és minden irányban lila és zöld, meg arany-sárga tobzódását láttam, nem holt selyem, üveg vagy acélszín szatén, hanem élő, zöld lélegzet.”

A főhősnek mégis sikerül eltévednie. A sivatag édeni állapota nem sokáig tartott, már megbánta, hogy eltávolodott a jármű útvonalát jelentő sínpályától: „Csak homok és még több villogó homok, és a közelgő naplemente horizontján az éj fekete rákollója. Ez volt a rámtörő abszurd és jeges pánik pillanata. Oxigén! Reggel ugyan megkaptam a szokásos négy tablettámat, ami holnapig kitart, de mi lesz utána? Azon gondolkodtam, megfordulok és követem a lábnyomomat a homokon keresztül a sínpályáig. Ám a szél kis örvényeket kavarva eltüntette a lépteim nyomát. Felmásztam egy sziklaoromra, körülnéztem, csak lekoptatott dűnék szívárványos csillogását láttam. Aztán mégis mozgásra lettem figyelmes, kíváncsi voltam, ki a BORZASZTÓ SZŐRÖS HALÁL követett engem a sínpályától idáig? Aztán láttam, hogy magányos dolog, kisebb, mint bármi emberi ebben az arctalan sivatagban. A kisállat! Csodálatos! Biztosan követett és maga után hagyott hat friss mancsnyomot, amit most vissza fogok követni! A háziállatka a karomba ugrott, és szenvedélyesen megnyalta az orrom és a fülem. – Óh, OOMA – ziháltam – Okos, DERSIAN OOMA – Szőrmók testét karomba fészkelve megindultam a vágány felé. S persze, ekkor egy fergeteges homokviharnak kellett kezdődnie, nem igaz...?”

A vallás nem, ám témái felbukkannak a könyvben: a kvázi hallhatatlanság, a reinkarnáció, az „életszikra” fogalma nincs mélységében kidolgozva, bár végigkíséri a főhős sorsát a regényen. Amikor a narrátor a sivatagba kerül, ott megpróbál létrehozni egy Kertet, a puszta környezetben elég kihívást jelent neki, hogy kimozduljon a korábbi céltalan létezésből. Lee a könyvében elveti azt a lehetőséget, hogy a csillogó, ám kiszámítható és korlátozott élet nagyobb jelentőséggel bírhat bárminél. A műalkotás vagy az egész közösség csak akkor kap érzelmi telítettséget, ha küzdünk és kockáztatunk érte.

Nem egyszerű eldönteni erről a regényről, hogy a hetvenes évek korszelleméből kinőtt modern klasszikus, vagy egy hedonista felszín fényezett borítása alatt is korhadó szerkezetű, sekély történet valójában. Az én-elbeszélő és a kupolaváros populációjának erőteljes leírása nagyban segít az elbírálásban. A Don't Bite the Sun társadalmán különös amnézia uralkodik. Teljesen hiányoznak a történet idejére, helyére utaló nyomok, a narrátora is anonim. Ennek a világnak az alapítói – vagy a kvázi-robotok, akik ténylegesen irányítják – alapos munkával eltöröltek minden utalást a történelemre. Az emberiség utódain uralkodó örök carpe diem-életérzés kitörölte ez irányú érdeklődésüket. Bár ezt direkt-módon nem írja le a szerző, ám akad egy árulkodó mondat, amit a főhős a sivatagban talált kerámiatöredéken fedez fel: „Ne harapj a Napba, idegen. Megégeted a szádat!” Ezt a szörnyen közhelyes tanácsot követi Lee utópista társadalma: szélsőségektől mentes világot biztosít, elutasítja a tartós fájdalmat, a mély csalódást, a tartós szomorúságot, de a tartós örömet is elfeledte.

Az elbizonytalanodott kritikus választhat: egy rafináltan szerkesztett kiválósággal, vagy profán piaci lektűr termékkel akadt dolga? El kell ismernie, negyvenöt

éve Tanith Lee váteszi érzékenységgel előlegezte meg a legújabb kor fogyasztói társadalmának harsány tirádáit, a mindennek fölötti izgalom, a harsány érzékiség kultúráját, ahol még a szerelmet és a házasságot is kicserélhető árucikként kezelik, még az álomszobák képzelgése is csak a valóság morzsáinak rágcslálásához elegendőek. A Don't Bite the Sun minden kétértelműsége, lazasága ellenére megerősíti az ítézt, hogy soha nem szabad elfelejteni a világ „szobrászait”. Megünnepegni művészetüket, amit a társadalomnak nyújtanak, függetlenül attól, hogy aktualitásukat milyen hatalom és korszellem diktálja. A könyv Kasszandra-jóslat, a manapság liberális oldalról ajnározott nyugati életstílus kíméletlen satírája.

Virág